

**JEROEN
BROUWERS
GEERT VAN
OORSCHOT**

Briefwisseling
1968-1986

Bezorgd door Lodewijk Verduin
en met een nawoord van
Merijn de Boer

Uitgeverij Atlas Contact
Amsterdam/Antwerpen

Woord vooraf

Jeroen Brouwers (1940-2022) en Geert van Oorschot (1909-1987) ontmoetten elkaar op 16 oktober 1968 in warenhuis De Bijenkorf te Amsterdam, waar het dertigjarig bestaan van Uitgeverij Manteau gevierd werd. Brouwers was aanwezig als medewerker van dit bedrijf, Van Oorschot in de hoedanigheid van collega-uitgever en verzorger van de feestrede. Naast het uitgeversvak was er nog iets anders wat hen bond: ze waren allebei kort daarvoor naar buiten getreden als schrijver. Brouwers was in 1964 bij zijn werkgever gedebuteerd met een verhalenbundel, *Het mes op de keel*, en in hetzelfde jaar had ook Van Oorschot (onder het pseudoniem R.J. Peskens) een verhalenbundel bij zijn eigen firma doen verschijnen: *Uitgestelde vragen*. Kort voor deze eerste kennismaking had Brouwers een verhaal opgestuurd naar het door Van Oorschot uitgegeven literaire tijdschrift *Tirade*.

1 • Geert van Oorschot aan Jeroen Brouwers

AMSTERDAM 7 NOVEMBER 1968

Waarde heer Brouwers,

Uw verhaal 'Geboorte' zal ik opnemen in het eerstvolgend nummer van *Tirade*. Drukproeven worden u toegezonden, mits u deze direct na ontvangst weer terugzendt om oponthoud te voorkomen.

Ik vind dit verhaal veel beter dan 'Drie eeuwen gothiek'. Du Perron 'speelt' door het hele verhaal heen, maar ik heb het gevoel dat bij 'Drie eeuwen gothiek' Multatuli er maar zo'n beetje 'bijhangt'. Vanaf 'Ten dode opgeschreven' vind ik het alleraardigst. Ik vond het prettig eens, al was het dan vluchtig, kennis met u te maken. Als ik in Brussel ben zal ik u opbellen.

Met hartelijke groeten,

G.A. van Oorschot

Amice,

Eerst hedenmorgen ontvang ik mijn brief van 7 nov. uit België terug. Dàt heeft wèl lang geduurd.

Heel hart. van

vO

Tussen 1967 en 1976 was Van Oorschot de enige redacteur van *Tirade*. 📖 Brouwers' verhaal 'Geboorte' verscheen in *Tirade* 141 (november 1968) en werd later opgenomen in *Groetjes uit Brussel* (1969). In 'Drie eeuwen Gothiek', dat hetzelfde traject zou doorlopen en voor het eerst werd gepubliceerd in *Tirade* 147 (mei 1969), wordt de Brusselse verblijfplaats van Multatuli (1820-1887) aangewezen, zoals 'Geboorte' de banden van E. du Perron (1899-1940) met dezelfde stad boekstaaft. 📖 Brouwers was kort na zijn inzending van Brussel naar Vossem verhuisd, waardoor Van Oorschots eerste brief retour afzender ging en hem op een latere datum bereikte.

2 • Geert van Oorschot aan Jeroen Brouwers

AMSTERDAM 16 DECEMBER 1968

Geachte heer Brouwers,

Ik hoop nu maar dat uw verhaal zonder fouten is afgedrukt.

Gelukkig hebben we nu voor een volgende keer uw adres. Vandaag zenden wij u nog twee nummers. (Het reeds verzonden exemplaar hebben we niet terugontvangen.)

Zoudt u mij voor het januari- of februarinummer weer wat kunnen zenden?

Hoe zouden we in België wat abonnees voor *Tirade* kunnen winnen? Hebt u daarover enig idee?

Met hartelijke groeten ook aan Mevrouw Manteau,
G.A. van Oorschot

ps. Wilt u even omgaand uw bank- of girorekening opgeven zodat wij u het honorarium kunnen overmaken?

Uitgeefster Angèle Manteau (1911-2008) was van 1964 tot 1970 de werkgeefster van Jeroen Brouwers.

3 • Jeroen Brouwers aan Geert van Oorschot

25 DECEMBER 1968

Zeer geachte heer Van Oorschot, nu het eerste kerstdag is en vele aanleidingen tot droefheid ons omringen en ik de boeren, mijn buurlieden, werkeloos maar vol heimwee over hun akkers zie lopen – het weer is lentelijk, de kerkplichten zijn vervuld, het is nog vroeg in de morgen maar de spade moet in de kleigrond blijven staan, – moet ik u op uw brief van 16 december j.l. helaas antwoorden dat ik niet weet ‘hoe we in België wat abonnees voor *Tirade* kunnen winnen’. België is een stoffig land. Op mijn beurt kan ik u de vraag stellen: ‘Hebt u daar enig idee van?’ Sedert eergisteren woon ik vijf jaar in dit onzalige land, waar ik mij echter rustig en onbedreigd voel en dit gevoel compenseert erg veel, en nooit heb ik in Brussel één pasverschenen boek van Van Oorschot kunnen kopen: alles wat ik gaarne onmiddellijk wilde bezitten en lezen, de verzamelde werken van Heijermans, de Emantsen, de Oudshoorns, de Koolhazen, de Van het Reves, de Fensen, enzovoort, moest ik, voor veel meer geld, uit Holland laten komen om niet ten minste een maand of acht te hoeven wachten tot de dan al niet nieuw meer zijnde Van Oorschots tot de Brusselse Standaard- of Cormanboekhandel waren doorgedruppeld, en dan vaak nòg niet compleet. Het tijdschrift *Tirade*, àls men het hier soms aantreft, is altijd het nummer van drie of vier maanden geleden – en soms komt het voor dat je er een ding in aantreft dat je

intussen al in boekvorm hebt gelezen, en hoewel het er de dag tevoren nog niet stond is het reeds bezwadderd, bevuild en be-ezelsoord alsof het eerst per ongeluk in de straatgoot is gevallen, dan wel alsof het eerst geruime tijd bijvoorbeeld in de kantine van een kazerne heeft gelegen of zo. Gevraagd naar de oorzaak van dit alles dan luidt het antwoord onveranderlijk dat het aan de Belgische ‘verdelers’ van Van Oorschoot ligt (De Vries-Brouwers, als ik mij niet vergis?) die zich niet zo erg voor ‘dat Hollandse fonds’ schijnt in te spannen en de zendingen van Van Oorschoot maandenlang onuitgepakt laat alvorens de boekhandels te voorzien. Dit is een verhaal van augustus 1967, mij verteld door de in die tijd bij Corma Brussel werkzame mevrouw Danquaert, die nu in Antwerpen haar eigen pocketshop heeft. Hopelijk is e.e.a. sedertdien in gunstige zin veranderd. Sedert men mij in de Brusselse boekwinkels met naam en achtergrond kent, bezoek ik er geen één meer. (Zoals ik vroeger de biechtvader haatte die ‘Zo je-roen, ben je daar weer?’ zei als ik het hokje betrad, zo houd ik ook niet van middenstanders die mij bij mijn naam aanspreken: ik wens overwegend anoniem te blijven.) Intussen was ik enige dagen vóór Sinterklaas in Leuven en bezocht daar alle boekhandels, o.m. op zoek naar de laatste Koolhaas. Nergens gevonden, evenals ik mag wel zeggen geen enkel Van Oorschootboek. (‘Hebt u de laatste Koolhaas?’ vroeg ik de juffrouw van de Standaard. Van Koolhaas had ze nog nooit gehoord. ‘Waar gaat dat boek over?’ vroeg ze...) Word dan maar niet boos, op Vlamingen dient men niet boos te worden, het zijn konijntjes: laat ze maar in hun eigen hokje en laat ze maar knabbelen aan hun Ernest Claes, Aster Berkhof, Gaston Durnez, Jos Ghysen, Rose Gronon enzovoort, dat zal zo

nog wel twee eeuwen duren, en probeer ze, als ‘Hollander’, vooral niet op te voeden want dan worden zij boos, al doe je het ook van nog zoveel goede wil bezeten, een beetje als een missionaris, want de ‘Hollander’ is voor de Vlaming *altijd* ‘superieur’, en de ‘Hollander’ is er om de Vlaming uit te lachen... En dan hebben we het hier nog alleen maar over literatuur, maar er is ook nog de radio, de televisie, het onderwijs, de wegebouw, de roomse knoet, het corrupte adeldom in de dorpen, het alhier gebezigde ‘Nederlands’ of ‘A.B.N.’: je lacht je kapot als je het hoort, echter ik zou er vaak om willen huilen. Ook het gros van het Vlaamse intellectuelendom leest niet, tenzij voer van eigen bodem. Een Vlaams intellectueel zei mij onlangs *Het Parool*, of de *NRC*, of de *Volkskrant* of *n’importe* welk Nederlands dagblad niet te lezen, omdat Vlaanderen zelf dagbladen heeft (*De Standaard*, *Het Laatste Nieuws*, de *Gazet van Antwerpen*), geen Nederlandse weekbladen als het met name genoemde *Vrij Nederland*, omdat Vlaanderen zelf weekbladen heeft (ik ken alleen *De Nieuwe [Linie]*, een kruimelding vol drolligheid), geen Nederlandse literaire tijdschriften als *De Gids*, *Tirade* of *Maatstaf*, omdat Vlaanderen zelf literaire tijdschriften heeft als *Het Nieuw Vlaams Tijdschrift*, *Dietsche Warande & Belfort* en de sedert enige tijd op literair gebied hoegenaamd niets meer vertegenwoordigende *Vlaamse Gids*... Ik als ‘Hollander’ glimlach niet eens meer bij het lezen van iets dergelijks, ik ben niet ‘superieur’, ik ben geen chauvinist, het kan mij allemaal niet schelen. Ik doe niets voor ‘De Vlaamse Zaak’ tenzij men mij wat vraagt en dan nog ongaarne, want ruzie krijg je er onvermijdelijk door. Laat mij hier rustig mijn boterhammetje hebben, rustig mijn boerenhofstede met uitgestrekte stilte, nu en dan wat

heimwee naar Holland maar met het autootje in de schuur en in enkele uren ben je boven de Moerdijk, ik heb het allemaal al opgegeven, de Vlamingen vormen een hardeleerse gemeenschap, alleen De Heiland zelf kan hier misschien iets uitrichten, vooropgesteld dat hij geen 'Hollander' is, zo zal het nog lang een land vol lulligheid en achtergeblevenheid blijven hetgeen mij, in tegenstelling tot vijf jaar geleden, niet meer beroert. En mij dusdanig de rol van 'Hervormer' of 'Verbeteraar' toebedelen dat je ten slotte het land wordt uitgejaagd, zoals eertijds Paardekooper, ik zou u danken: evenals Mozes zeg ik nu: ik stotter en ik kan niet met mensen overweg... Het spijt me, het spijt me, ik kan u niet helpen, al zou ik willen. Bij Manteau ambieer ik uitsluitend de vrij ondergeschikte positie die ik er bekleed: ik heb er de afdelingen productie, publiciteit en secretariaat en heb daar mijn handen vol aan, als Manteau-werkpaard treed ik nooit op de voorgrond, noch naar buiten, al was het alleen al om andere Manteau-auteurs niet de indruk te geven dat ik, het dichtst bij het vuur gezeten, het meest voor mijzelf zou doen... want zoals bij alle uitgeverijen zijn ook bij Manteau de muren behangen en de vloeren en trappen belegd met achterdocht en jaloezie. Maar mevrouw Manteau over uw probleem geraadpleegd moest toch ook zij, na lang te hebben nagedacht en vele dingen, hardop denkende, te hebben overwogen, machteloos haar schouders ophalen: het Vlaamse volk lust geen letteren, het Vlaamse volk is niet rijp voor *Tirade*. Voilà, en dat het ons niet alleen met treurigheid maar voorlopig ook met pessimisme stemme!

Hierbij voeg ik twee nieuwe schrijfsels van mijn hand alsmede tòch weer het verhaal 'Drie eeuwen Gothiek'. Aangezien u dit laatste vanaf 'Ten dode opgeschreven' 'al-

leraardigst' vond, heb ik de inleidende Multatulizaken tot een zestal regels verknipt, waarna 'Ten dode opgeschreven' begint. Aan dit verhaal móet iets i.v.m. 'letteren' voorafgaan om er de ongeïnteresseerdheid van Femmeke van den beginne af aan mee te suggereren want ook later, in de kerk, blijkt haar ongeïnteresseerdheid en zelfs apathie voor 'het boek'. Ook heb ik dat Brussels kant en die snoezige broekjes al in het begin nodig. U ziet maar. Vergis ik mij niet, dan zult u het verhaal 'En toen allengs Hollands, zuiver Hollands...' wel iets vinden. Vindt u geen van drieën iets, dan zou het mij allemaal verschrikkelijk spijten. Honorarium: zou ik, in plaats van geld, niet een paar boeken van u mogen uitzoeken voor het bedrag? Wil mij dan eens uw fondslijst sturen, bij gelegenheid, en mij zeggen tot welk bedrag ik mag aanstrepen. Inmiddels, wees overtuigd van mijn oprechte gevoelens van hoogachting. Ik voeg daar een vriendelijke kerstgroet bij,

Jeroen Brouwers

In december 1963 was Brouwers van Amsterdam naar Brussel verhuisd om in dienst te treden bij Uitgeverij Manteau. 📖 Brouwers refereert aan verschillende door Van Oorschot gepubliceerde auteurs en specifiek aan *Andermans huid* (1968), een bundel dierenverhalen van Anton Koolhaas (1912-1992). 📖 De aan de Vlaamse Beweging gelieerde Nederlandse taalkundige P.C. Paardekooper (1920-2013) pleitte in zijn lezingenreeks "*Er zijn geen Belgen!*" (1962) voor de culturele eenwording van Vlaanderen en Nederland, en werd vervolgens door de toenmalige Belgische minister van Justitie Piet Vermeylen (1904-1991) toegang tot het land ontzegd. 📖 In de Statenvertaling zegt Mozes tot God dat hij 'zwaar van mond, en zwaar van tong' is (Exodus 4:10).

4 • Geert van Oorscot aan Jeroen Brouwers

AMSTERDAM 3 JANUARI [1969]

Beste Jeroen Brouwers,

Ik heb uw aardige en een beetje droefgeestige brief gelezen, en helaas heb ik nog niet de tijd om u te antwoorden. Maar dat komt wel, einde januari bv.

Uw verhaal 'En toen allengs Hollands' heb ik onmiddellijk gekeurd; het is me uit het hart gegrepen; ik zal het in het jan.-nummer opnemen. (De andere las ik nog niet, geen tijd.)

In ieder geval verheugt het mij bovenmate dat u vijanden durft maken. We zouden ervaringen kunnen uitwisselen omtrent ontmoetingen met kunstenaars en aanverwante aanstellers en corrupte ijdeltuiten.

Met hartgroeten,

Geert van Oorscot

Het verhaal 'En toen allengs Hollands, zuiver Hollands...' verscheen eerst in *Tirade* (nummer 143, januari 1969) en later dat jaar in *Groettes uit Brussel*.

5 • Geert van Oorscot aan Jeroen Brouwers

20 JANUARI 1969

Waarde heer Brouwers,

Uw lange brief heb ik nog eens overgelezen. Nu ja, wij hebben Amsterdam. Maar Amsterdam lijkt óók meer dan het is. En buiten Amsterdam heb je nog een beetje Den Haag, een héél klein beetje Rotterdam, een snippertje Utrecht en omdat het alles bij elkaar niets is, maken we

onzelf wijs, dat er in Maastricht nog wel eens wat gebeurt. Maar voor de Vlaamse buitenlander lijkt het allemaal héél wat, omdat hier iets beter toneel wordt gespeeld en beter en veelvuldiger cabaret wordt beoefend dan in België. En er verschijnen hier meer kranten die regelmatig aandacht besteden aan kunst & literatuur. Soms hele pagina's. Maar als je elke week al dat voer voor het krantenpubliek leest is er voor niet veel anders dan minachting en woede aanleiding. De ondeskundigheid, de platvloersheid viert hoogtij, maar dan vermomd onder een uiterlijk van gewichtigheid en zelfoverschatting.

Het is een misvatting van de Vlamingen te denken dat er zoveel meer en zoveel belangrijkers bij ons omgaat dan in België.

Natuurlijk, Vlaanderen is een achtergebleven gebied, een kolonie van het heilige roomse rijk, maar Vlaanderen heeft toch maar een aantal schrijvers opgeleverd, waarop we in Nederland jaloers zouden kunnen zijn.

Ach, beste Brouwers, het maakt allemaal niet veel uit, waar men woont. Het 'klimaat' is overal hetzelfde. Het komt er maar op aan, of je het gelukkig toeval treft een paar mensen in je omgeving te hebben, waarmee je zo af en toe eens 'boven de oppervlakte' praten kunt. (Soms met een vriend, maar voor een enkel uur, schrijft Jan van Nijlen ongeveer ergens.)

Ik hoop dit nieuwe jaar u eens te ontmoeten. We zouden dan een glas kunnen drinken op de hoop op vooruitgang. Ik stuur u vandaag de proef van uw stuk + een fondslijst. Natuurlijk kunt u met auteurskorting al mijn boeken + *Tirade* betrekken.

Zullen we een rekening-courant maken honorarium-*Tirade*-levering boeken?

Groet mevrouw Manteau. Ik ken haar niet. Is ze werkelijk wel aardig? Hoe bent u bij haar verzeild geraakt? Bent u getrouwd? Is uw vrouw lief en mooi? Enfin, ik moet u eens opzoeken, merk ik.

Met hartelijke groeten,
Geert van Oorscot

Jan van Nijlen (1884-1965) was een door Geert van Oorscot bewonderde en uitgegeven dichter. Van Oorscot citeert de slotregel van diens gedicht 'De eenzame', voor het eerst gepubliceerd in *Tirade* 9 (november 1957): 'soms met een vriend, en voor een enkel uur.'

6 • Jeroen Brouwers aan Geert van Oorscot

[22] JANUARI 1969

Zeer geachte Heer Van Oorscot, hierbij de proeven retour. De telefonische noodkreet berustte op een dom misverstand, waarvoor mijn excuus: ik had mij beter eerst van e.e.a. overtuigd. Uw brief zal ik, op enkele punten, een dezer dagen op mijn gemak beantwoorden: dank u, alvast – uw vriendelijke woorden kwamen mij zeer gelegen; soms wéét ik het allemaal niet meer en een brief van iemand van 'boven de oppervlakte' brengt dan troost en bemoediging. Dank ook voor uw fondslijst: ik zwem er verzaligd in rond. Laat mij nu bij gelegenheid eens weten voor hoévél guldentjes ik mag uitzoeken. Die delen 5, 6, 8, 9, 10 en 12 van het *Verzameld werk* van Couperus, zijn die echt helemaal uitverkocht en is er op geen enkele wijze meer aan te komen, ook niet als ik het op mijn knieën vraag, eventueel? Ik ben erg trots, op-

nieuw in *Tirade* te komen. Het ga u goed, wees overtuigd van mijn hoogachting.

Van harte gegroet, uw
Jeroen Brouwers

7 • Geert van Oorscot aan Jeroen Brouwers

22 JANUARI [1969]

Beste Brouwers,

Ik zou wel eens willen horen hoe je het verhaal 'Mijn tante Coleta' in *Tirade* vindt.

Het is nl. een eerste hoofdstuk van een pas door mij voltooide roman.

hartgr.
v.O.

Van Oorscot verwijst naar 'Mijn tante Coleta. Een fragment', onder het pseudoniem Kees Milot gepubliceerd in *Tirade* 141, het nummer waarin ook Brouwers' verhaal 'Geboorte' was afgedrukt. De gelijknamige roman zou pas in 1976 verschijnen, toen als het werk van R.J. Peskens.

8 • Jeroen Brouwers aan Geert van Oorscot

26 JANUARI 1969

Zeer geachte heer Van Oorscot, het verhaal 'Mijn tante Coleta' heb ik op zekere avond, vlak na verschijnen van het nummer van *Tirade* waarin het gepubliceerd is, ademloos en, hier en daar met de tranen vlak achter mijn ogen van ontroering, in één ruk uitgelezen. Ik werd er door

mijn vrouw op attent gemaakt, die er erg van onder de indruk was gekomen, zodat mijn nieuwsgierigheid werd geprikkeld. Na lezing van het verhaal droeg ik mijn tijdens het lezen gevoelde ontroeringen op Weverbergh over, zeggende: Misschien heb ik een nieuw auteur voor je meridiaanreeks gevonden. Waarna Weverbergh het las en mij na lezing er speciaal voor opbelde: hij was, zoals bij mijn weten alleen hij dat maar kan zijn, compleet met zenuwachtig ijsberen, stemverheffingen, vuistslagen op meubelstukken enzovoort, verschrikkelijk enthousiast en vatte onmiddellijk de correspondentie met Kees Milot in Hoedekenskerke, daarna met diens uitgever Van Oorschot in Amsterdam, aan. Toen de brief uit Hoedekenskerke onbestelbaar terugkwam begonnen wij beiden te vermoeden dat er een mystificatie in het spel was, dat wel, maar verder dan de veronderstelling dat de schrijver van 'Mijn tante Coleta', schijnbaar een onderwijzer, erg veel van Theo Thijssen moest (hebben ge)houden en bij het schrijven van het verhaal wellicht voortdurend aan G.K. van het Reve heeft gedacht, kwamen wij niet. Totdat eergisteren de sleutel van het mysterie zómaar in mijn brievenbus gleed. Beste meneer Van Oorschot, Kees Milot is mijn vriend, zoals ook A. Alberts, G.K. van het Reve, J. van Oudshoorn, Couperus, De Haan en enkele anderen mijn vrienden zijn zonder dat ik al dezen persoonlijk ken of heb gekend, helaas. Ik feliciteer U met dit verhaal en als de hele roman, – ik popel om hem te lezen, – dezelfde hoge kwaliteitskenmerken vertoont van dit fragment dan heeft u een zéér goed boek geschreven. Ik voelde mij erg aangegrepen door de uitzichtloze verliefdheid van 'ik'; 'ik'-zelf is een authentiek, bewustlevend, goed uit zijn ogen kijkend jongetje, een beetje wijs

al, een beetje scheef in zijn bestaan al, vind ik: hij is met (waarschijnlijk veel) understatement, en ik houd daar bijzonder veel van, geschreven; wáárin het ontroerende van dit verhaal schuilt wordt door Milot niet expliciet met extra dikke verflodder aangegeven, maar voortdurend slechts (en dan nòg niet anders dan vrijblijvend) gesuggereerd: zo de verliefdheid, die eerder uit de dromen van 'ik' blijkt dan dat deze echt beschreven wordt, zo de eenzaamheid (of liever: het alléén-zijn) van 'ik' die uit dat onaneren en het nu en dan daarop terugkomen blijkt zonder dat ergens stáát dat hij zich zijn eenzaamheid of alléén-zijn bewust is. Bij het lezen heb ik mij in dezelfde mate ontroerd gevoeld als bij het lezen van *Werther Nieland* of van *Kees de Jongen*, van welk laatste boek ik vooral de pakweg 30 laatste regels als een ets in me blijf meedragen. En geloof mij: ik laat me echt niet (meer) zó verschrikkelijk snel ontroeren, zeker niet door literaire geschriften, zeker niet door literaire geschriften van onze dagen. Van uw verhaal te zeggen dat het mij ontroerd heeft en, méér nog, dat ik me erop betrap heb er zo nu en dan, na lectuur ervan, nog wel eens aan te denken, dat zou mij, zonder de wetenschap dat nu juist u de auteur ervan moet zijn, tòch wel een behoefte zijn geweest: ik zou die Milot wel eens zijn tegengekomen en zou het hem dan hebben gezegd. Nu is mijn lof misschien een beetje lullig: U zoudt van mij kunnen denken: Ach, die jongen die wil vaker in *Tirade* en smeert mij dus wat honing in het haar; maar néé, verdomme! Had ik, een week geleden, in Nijmegen, tòch maar dat boek van Peskens gekocht dat in de opruiming lag: ik heb het laten liggen om *De eilanden*, ook al in de opruiming, te kopen en ontdekte daarmee de auteur Alberts: dat verhaal 'Groen' van hem, godzalmijbewaren,

dàt is schrijven! en nog nooit had ik een letter van de man gelezen. Peskens, dat ik voor de curiositeit zou hebben gekocht om er wellicht slechts vluchtig en diagonaal 'kennis van te nemen', hetgeen iets anders is dan met hart, longen, gal en nieren lézen, zou ik na uw laatste brief-met-sleutel wèl zijn gaan lézen, want indien misschien al niet zo goed als 'Mijn tante Coleta', ik wéét het niet, dan zou misschien 'de trap naar het lijden', zijnde de weg naar het voortreffelijke schrijverschap van nu, eruit zijn af te leiden en die te kennen vind ik, bij iedere auteur voor wie schrijven ernst is, interessant. Voor u blijkt schrijven ernst te zijn, dáárom bent u, al dan niet in gestalte van Kees Milot, mijn vriend. Tot zover de totaalindruk van uw verhaal. Ik heb wel een paar detailkritiekjes, d.w.z. dingetjes te signaleren bij het lezen waarvan ik dacht: dat zou ik zo toch niet geschreven hebben, en deze zijn in 2 afdelingen te splitsen; zonder àl mijn opmerkingen te geven, het zijn er trouwens niet zo veel, moge ik van de 2 afdelingen een voorbeeldje geven:

1. De naar cliché ruikende beschrijving. Voorbeeld: ...een kwartier buiten de stad waar de rivier een scherpe bocht in het land sneed, om spoedig daarna weer in dezelfde rechte bedding terug te keren... Dat vind ik een beetje (liever: een beetje véél) Stad-aan-de-Maas of Dorp-aan-de-rivier-achtig. Mijns inziens doet het er niet toe hoe die rivier loopt (tenzij het er, in het vervolg van het boek wèl toe blijkt te doen). In één van die dromen speelt de belangrijke zwemscène niet aan de rivier maar aan zee. Maar het gaat mij voornamelijk om dat woordje 'om', dat als het ware zegt dat de rivier die scherpe bocht in het land sneed *met het doel* spoedig daarna weer in dezelfde bedding terug te keren. Dat stoort mij, het is cliché, het is

niet hetzelfde als, bijvoorbeeld: Hij pakte zijn mes *om* de biefstuk te snijden, of zo. Een rivier doet niet iets *om* iets anders te doen.

11. De overbodige mededeling, vaak de herhaling.

Bijvoorbeeld hier: 'Ik voelde hoe ik verbleekte en met schrik om me heen keek. – Wat is er jongen, vroeg grootmoeder die zag hoe ik in verwarring raakte.' Het onderstreepte is, mijns inziens, overbodig want een herhaling van de voorgaande zin, alleen vanuit een andere optiek bekeken en bovendien de optiek van de schrijver-als-godde-vader, die van àl zijn personages àlles weet. (Een verfoeilijk voorbeeld van een zo geschreven boek is o.m. *Het dal van Hinnom* van Ruyslinck.) 'Ik' hier leidt uit grootmoeders vraag af dat zij heeft gemerkt 'hoe ik in verwarring raakte' *voordat* hij verbleekte en met schrik om zich heen keek. Naar mijn idee kan dus één van beide geciteerde regels weg, uit de tweede in ieder geval het onderstreepte. Dit laatste zou bovendien de spanning erg opvoeren omdat men zich als lezer tòch kan afvragen *waarom* grootmoeder vraagt: 'Wat is er jongen?'

Overbodige opmerking, hier: 'Wat had ik anders kunnen doen dan *onnozel* ja knikken.' Dat *onnozel* stoort mij, omdat het voor mij zonder méér duidelijk is dat jaknikken *onnozel* zal zijn geweest, zonder dat het er staat: ik kèn dat jongetje toch inmiddels en ik vóel toch hoe verlegen hij is om de vraag die hem gesteld wordt...

Idem hier: 'Ik ging helemaal rechttop zitten, voelde me betrap, en keek in het vuur.' We zullen niet strijden over de vraag of het woord 'helemaal' hier wel doordacht is, maar wat mij betreft wel over 'voelde me betrap', dat voor mij overbodig is omdat het voor mij, alweer: zonder méér, duidelijk is dat het jongetje zich in de gegeven situatie

betrapt voelt, immers: van schrik gaat hij rechtop zitten en om zijn aanwezigheid bij Coleta voor de binnenkomende oom Piet zo neutraal mogelijk te doen schijnen begint hij in het vuur te kijken, hij voelt zich dus schuldig...

Dat is alles wat ik dacht even te mogen zeggen: detailkwestietjes natuurlijk, maar die voor mij héél erg belangrijk zijn. Men hoeft niet iets met het harde woord te verduidelijken als dat woord, gezien de al getekende atmosfeer, helemaal niet gebruikt hoeft te worden daar het niets hóeft te verduidelijken. Fens signaleert dit, en veel beter en wetenschappelijker dan ik dat zou kunnen, verschillende keren in *De eigenzinnigheid van de literatuur*. Zonder te citeren herinner ik het me uit zijn opstel over één hoofdstuk uit *De kleine zielen*, ook uit zijn opstel over Van het Reve in hetzelfde boek. Fens, die mijn eerste boek verschrikkelijk heeft gekraakt, juist omdat ik er véél te veel in zei en daarbij dan ook nog vreselijk overdreef, heeft mij o.m. de kunst van het verzwijgen geleerd: sommige woorden *niet* gebruiken als je bij het geven van een sfeer, of atmosfeer, of gevoel e.d. de spanning van het woord dat je zou willen gebruiken (woorden als onnozel, betrapt; of ook: angst, eenzaamheid en zo), al als het ware hebt gegeven. Het woord daarná nog gebruiken, ten overvloede, ter verduidelijking, of wat men maar wil, ontkracht de spanning. Maar nogmaals, in uw verhaal is dat in de paar gevalletjes niet zó storend, daarenboven ben ik ontzettend kritisch, ook tegenover mijn eigen werk, zodat er minder en minder van gedrukt gaat worden, denk ik, omdat ik het niet uit handen durf geven. Hiermee heeft 'Beste Brouwers', – zeg maar jeroen!, – geschreven wat hij van het verhaal 'Mijn tante Coleta' vindt. Lang van stof,

die Brouwers, maar hij vond het de moeite waard en sedert lang, bij het schrijven van een brief, vond hij nu eens niet dat het zonde van zijn tijd was... Gaat de roman in boekvorm verschijnen? Wie geeft hem uit? In hoeverre vindt u het voorstel van Weverbergh interessant? Vóórdat u ertoe mocht besluiten eventueel met hem, dus Manteau, in zee te gaan, dacht ik daarover, *entre nous*, eerst even met u van gedachten te moeten wisselen. Ik weet nu eenmaal méér binnenskeukens omtrent de firma Manteau. Ja, mevrouw Manteau is aardig, zij het voor bepaalde mensen, vaak voor mij, ik heb veel aan haar te danken, zij heeft een poos lang uit haar eigen zak het stinksalarisje dat ik door allerhande oorzaken slechts bij haar kon verdienen, tot een behoorlijk bedrag aangepast, zij heeft ook het risico van mijn eerste boek genomen en draagt nog steeds het risico van mijn beide andere, die goddomme niet verkocht worden omdat Mol en Cremer en Haring Arie en *Juf daar zit een weduwe in de boom* en zak Ferdinandusse de markt en de smaak verpesten, zij en ik gaan op vrij vertrouwelijke voet met elkaar om, zij is een vrouw van zekere belezenheid en over het algemeen grote culturele belangstelling naar wie ik soms gretig luister en van wie ik het bewonder dat ze naar de geest niet oud wordt, zakelijk heeft ze een enorme flair waarmee ze net zo goed boter of kousen aan de man zou kunnen brengen, maar een aimabel, een beminnelijk of innemend mens is ze niet, nee – en in bepaalde opzichten is het zelfs moeilijk met haar overweg te kunnen, in de vijf jaar dat ik bij haar werk heb ik me vaak heel erg moeten beheersen, wat niet wegneemt dat ik haar altijd ten goede zal blijven spreken. Anders is het met de *firma* Manteau, die na de fusie met de ‘Van Goorgroep’, een stel platte jongens zonder enig

inzicht in of een sprankje liefde voor de literatuur helaas, ik geleidelijk aan toch haar gezicht zie verliezen, hetgeen een feit zal zijn zodra mevrouw Manteau haar pijp aan Maarten afstaat: zowel het een als het ander zou mij hevig verdriet doen. Maar een en ander mondeling eens, mischien. Bent u ooit in België, kom dan eens in Vossem aan, ik zal er niet voor terugschrikken er een vrije dag voor te nemen, desnoods.

Hierbij voeg ik een lijstje met hartewensboeken. Ik weet niet hoeveel 2x mijn honorarium voor medewerking aan *Tirade* bedraagt. Zo'n f 250,- dacht ik? Ik denk dat, met aftrek van de auteurskorting die u mij zo vriendelijk aanbiedt en waarvoor ik u hartelijk dank, alles wel met dit bedrag zal zijn betaald; zo niet, stuur mij dan maar de rekening voor de rest. Stuur de boeken onmiddellijk, als dat kan: ik brand van verlangen om ze liefderijk te koesteren.

Steeds gaarne de Uwe. Al mijn achting en mijn hand,
Jeroen Brouwers

Julien Weverbergh (1930-2023), doorgaans publicerend als weverbergh, was van 1966 tot 1986 medewerker van Manteau en redacteur van de aldaar uitgegeven paperbackreeks '5de meridiaan', waarin tussen 1968 en 1971 titels van onder anderen Walter van den Broeck, Hans Plomp, Daniël Robberechts, Jeroen Brouwers en Weverbergh zelf zouden verschijnen. 📖 In plaats van Peskens' *Uitgestelde vragen* kocht Brouwers de door Van Oorschot uitgegeven verhalenbundel *De eilanden* (1952) van A. Alberts (1911-1995). 📖 In 1964 was bij Van Oorschot *De eigenzinnigheid van de literatuur* verschenen, een bundel 'opstellen en kritieken' van Kees Fens (1929-2008), die Brouwers' prozadebuut *Het mes op de keel* kritisch had besproken in *De Tijd-Maasbode*. Het aangehaalde essay van Fens, 'De oude man en de